
KNJIŽNA POROČILA IN OCENE *BOOK REVIEWS*

Liljana Jantol Weber in Mojca Ramovš: Smo v maln prpelal: mlini na Jeseniščici in njenih pritokih. Dolenje Jesenice: Zavod Rožlin, 2015, 137 str., ilustr.

Leta 2015 je zasebni zavod Rožlin (Zavod za izobraževanje, kulturo in turizem iz Šentruperta na Dolenjskem, ki ima v svojih dejavnostih zapisano tudi raziskovanje na področju družboslovja in humanistike) izdal publikacijo o mlinarski dediščini na potoku Jeseniščici in njenih pritokih.

Publikacija si zasluži pozornost zaradi tematike, ki jo obravnava. Mlinarstvo na rekah in potokih je bilo namreč pri nas do prevlade velikih valjčnih mlinov med pomembnimi živilskopredelovalnimi dejavnostmi. Neposredno je bilo povezano s kmetijstvom, gojenjem žitaric, ki je bilo še desetletje po drugi svetovni vojni močno razširjena gospodarska dejavnost na Slovenskem. Splošna industrializacija po drugi svetovni vojni, zlasti pa močna mlinsko predelovalna industrija sta pospešili propad majhnih, zasebnih mlinskih obratov po vsej Sloveniji. S tem so tonila v pozabo mlinarska in druga z mlino povezana obrtna znanja o gradnji jezov, mlinarskih stavb in naprav pa tudi mlinarsko izrazoslovje. Izgubljalo se je tudi védenje o posebni poklicni in socialni skupini prebivalstva, ki je imela v ruralnem okolju posebno mesto. Publikacije, ki ohranjajo vsaj delček tega védenja, so zato dobrodošle tako z vidika regionalnih kakor tudi državnih prizadevanj za prepoznavnost posameznih geografskih območij. Z dediščino se ni moč le identificirati, temveč se da z njo tudi zaslužiti, če jo ustrezno vpnemo v turistična in druga gospodarska prizadevanja. Zasebne pobude za ohranjanje in predstavitev dediščine zato niso neobičajne, saj tudi zasebniki vidijo v njih priložnosti za lastno promocijo in eksistenco.

Že leta 2014 je Knjižnica Pavla Golie iz Trebnjega izdala publikacijo *Vodni mlini v Mirnski dolini: gradivo za preučevanje mlinov v Mirnski dolini*, ki jo je ob pomoči informatorjev na terenu (zlasti mlinarjev, lastnikov mlinov in domačinov) ter strokovnih sodelavcev napisal mirnski upokojenec in ljubiteljski zgodovinar Rudolf Žibert. V njej je sistematično (topografsko) strnil spoznanja o obstoju

mlinskih naprav na vseh potokih oziroma vodotokih mirnskega porečja; ta pa se razteza na skoraj 300 kvadratnih kilometrih ozemlja. Njegov osrednji vodonosnik je 44 kilometrov dolga reka Mirna, ki se pri Dolenjem Boštanju izlije v Savo. Vrednost Žibertovega ljubiteljskega dela je predvsem v natančnem topografskem lociranju objektov ob reki in potokih, opisu trenutnih stanj mlinarske dediščine in deloma prikazu lastništva mlinov. Kjer je bilo mogoče, je posegel po zgodovinskih podatkih in zanimivih mlinskih zgodbah. Opise pa je po navadi zaključil v sodobnosti. Žibertovo delo predstavlja temelj za poglobljena raziskovanja in dopolnitve spoznanj o mlinarstvu v Mirnski dolini, je topografski opomnik mlinarske dediščine zadnjih dveh stoletij. Nanj sta se v svoji knjigi *Smo v maln prpelal: mlini na Jeseniščici in njenih pritokih* močno oprli tudi Liljana Jantol

346 Weber in Mojca Ramovš.

V uvodnem poglavju njunega dela, ki govori o mlinarstvu na Dolenjskem in v Mirnski dolini z vidika raziskovanja in ohranjanja mlinarske dediščine, nam kustodinja Dolenjskega muzeja v Novem mestu Ivica Križ in konservator Zavoda za varstvo kulturne dediščine v Novem mestu Dušan Štepec predstavita zgodovino strokovnih prizadevanj za popis mlinarske dediščine na dolenjskih vodotokih. Pobudnik teh prizadevanj je bil v 70. letih 20. stoletja kustos Dolenjskega muzeja Janez Bogataj. V okviru terenskih ekip študentov etnologije ljubljanske Filozofske fakultete je bila tedaj za muzej zbrana obsežna dokumentacija o mlinih in žagah na reki Krki, sredi 70. let pa tudi na Mirni in nekaterih njenih pritokih in na potoku Težki vodi. V 80. letih je pobudo za dokumentiranje mlinov prevzel Zavod za varstvo kulturne dediščine v Novem mestu. Avtorici knjige pa opozorita še na terensko gradivo ekipe Slovenskega etnografskega muzeja iz začetka 60. let, ki je bilo zbrano na območju Šentruperta, ter na nekatere druge zapise in na že omenjeno Žibertovo delo.

Temu pregledu sledi poglavje z naslovom Mlinarska dediščina v Šentrupertu in okolici. V njem avtorici na osnovi terenskih zapisov in slikovnega gradiva, ki ga hranita Dolenjski muzej in Slovenski etnografski muzej, literature ter ustnih virov prikazeta kratke ugotovitve o mlinih in žagah na potoku Bistrici, ki je večji pritok reke Mirne. Gre v glavnem za kratek in zgoščen popis mlinov in njihovih lastnikov skozi čas, v katerega vključujeta drobne tehnične značilnosti in tudi zanimivosti ali posebnosti glede lastništva mlinov. V nadaljevanju orišeta še nekaj splošnih ugotovitev glede statusa mlinarskega poklica, mlinskih kamnov, mletja, moke, mlinarske merice. V tem poglavju bi si bralec želel več sistematičnosti in organiziranosti. Dobrodošla bi bila podpoglavja, ki bi z jasnimi naslovi združevala posamezno tematiko. Paberkovanje različnih podatkov ne prispeva k preglednosti in jasnosti, čeprav si avtorici prizadevata, da bi vsebino kar najbolj strokovno podkrepili s komentiranimi fotografijami, z ustreznimi opombami in s citati pripovedovalcev.

Nadaljevanje prinaša osrednjo temo publikacije – prikaz mlinov na Jeseniščici in njenih pritokih Globoščici, Kostanjščici in Studenčnici. Ti mlini doslej še niso bili deležni strokovne obravnave. Terensko in raziskovalno delo na Jeseniščici in njenih pritokih je trajalo kar deset let, v tem času pa so raziskovalci

evidentirali in podrobneje raziskali deset mlinov na kamen, ki jih je poganjala bodisi »gornja ali spodnja voda«, torej vodna kolesa s korci ali z lopatami. Na Jeseniščici sta bila dva mlina, na njenih pritokih Studenčnici trije in Konstanjščici trije ter na Globoščici dva.

Vsak mlin je predstavljen kot posebna enota in po enaki shemi. Tako je navedeno ime objekta (mlina), lokacija, vodotok, ob katerem stoji mlin, vrsta mlina (na gornjo ali spodnjo vodo), čas delovanja mlina in zapis o njegovih mlinarjih oziroma mlinaricah. Tem podatkom sledi tekstovni del, ki je strukturno manj enovit, saj je odvisen od množine in kvalitete pridobljenih podatkov na terenu in v arhivih. Povečini obravnava lastništvo mlina, stavbno strukturo, zgodovino mlina in njegovih lastnikov, njihovo družinsko in socialno strukturo, mlinarske delovne postopke in navade, ponekod tudi zanimive zgodbe in posebnosti v povezavi z mlinom in strankami ter mlinskimi lastniki. V besedilo so vključeni arhivski dokumenti, katastrski načrti in historične fotografije, fotografije mlina oziroma njegovih ostankov v sodobnosti ter neposredne izjave pripovedovalcev. Nekateri mlini, ki so se bolj ohranili, so tako predstavljeni podrobneje tudi zaradi izjav informatorjev, ki sta jih avtorici vključevali v tekst. Premi govor pripovedovalcev sicer popestri besedilo in mu daje pridih pristnosti, a bi ga ponekod morali avtorici v tekstu bolj selekcionirati in ustrezno »dozirati«, da se v pripovedih ne bi prepletale številne tematike, ki prekinjajo tematsko rdečo nit oziroma zamegljujejo medsebojno povezanost celotnega besedila. Vsebina povedanega je vsaj z etnološkega zornega kota tista, ki naj bi imela prednost pred jezikovno-oblikovno in fonetično podobo pripovedovalčevega govora.

Tega se je lotila slavistka Vera Smole, ki je v vodenem pogovoru z mlinarskim mojstrom Feliksom Kragljem iz Roženberka zapisala zgodbe o delu in življenju mlinarja ter številne narečne izraze, povezane z mlinarsko dediščino. Zanimivo je, da njen prispevek z naslovom *Mlinarsko izrazje po pripovedi Kragulevga Feliksa* ni fonetično-fonološko transkribiran zapis, ampak zapis, ki je glasovno in oblikoslovno prilagojen knjižnemu jeziku. Avtorica se je gotovo zavedala, da so diakritična znamenja za zapisovanje govora običajnemu bralcu tuja in nerazumljiva. Poenostavljena in zato lažje berljiva mlinarjeva pripoved nam razkriva bogato zgodovino Kragljevega mlina na Kostanjščici in pestro narečno leksiko dolenskega mlinarstva ob Mirni in njenih pritokih.

Ob koncu knjige je dodan štiri strani obsežen slovarček komentiranih in razloženih izrazov, bolj rečeno manj znanih ali v pogovorni rabi uporabljenih besed, tudi podomačenih tujk, ki pa niso značilne le za obravnavano območje, ampak jih poznajo tudi v drugih slovenskih pokrajinah. Sledita še seznam sogovornikov oziroma informatorjev, ki so posredovali svoje znanje in spomine o mlinarski dediščini, in seznam virov in literature.

Izdajo knjige je sofinancirala občina Šentrupert. Avtorici sta v uvodu zapisali, da je njen namen predstaviti mlinarsko dediščino širšega območja občine Šentrupert kakor tudi spodbuditi nadaljnja raziskovanja »te edinstvene kulturne pokrajine s presenetljivo gosto mrežo raznovrstne profane stavbne dediščine,

kjer zavzemajo pomembno mesto prav objekti kmečkega gospodarstva. /.../ Z zapisanim se delček nekdanj živahne mlinarske dejavnosti tega območja ohranja kot dokument nekdanjih časov.« Tem ugotovitvam in ciljem lahko le pritrdimo.

Andrej Dular